

УДК 340
Горолевич Д. К.
студ. гр. Ю-128 ЗНТУ

ДЕМОКРАТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ НА ЗАПОРОЗЬКІЙ СІЧІ

Політичний устрій Запорозької Січі базувався на принципах козацької демократії. Йдеться про народовладдя в межах одного суспільного стану – козаків. Лише вони мали право на вирішення внутрішніх справ, могли обирати, бути обраними, мали право обіймати військові, адміністративні, судові посади. У Запорозькій Січі хоча й перебували особи, що не належали до козацького стану, вони не були ані рабами, ані кріпаками. Майнова нерівність існувала, але мала лише економічний, а не юридичний характер. Багатші не мали права-привілею над біднішими. Різниця між дуками (козацька аристократія) і голотою (плебсом) у правовому аспекті не існувало. Товариство обходилося без привілеїв, усі були рівними.

Найвищим органом козацького самоврядування Запорозької Січі була загальна, або військова рада, на якій вирішували найважливіші військові й господарські питання, обирали та зміщали козацьку старшину. Рада

збиралася щорічно 1 січня та 1 жовтня (на Покрову), а також у випадку нагальної потреби.

Органи козацького самоврядування:

а) військові ради – вирішувалися усі найважливіші питання життя Запорізької Січі;

б) «сходки» (ради по куреням) – вирішення дрібних справ, термінових питань, а також таємних справ;

в) сходки по паланкам – розглядали переважно дрібні господарські спори.

Судова система на Запорізькій Січі:

а) суд козацької ради – своєрідний верховний суд Запорізької Січі;

б) суд кошового отамана – здійснював юрисдикцію на всій території Запоріжжя. Вироки суду оскарженню не підлягали. Кошовий здійснював помилування та переглядав вирок у бік зменшення санкцій;

в) суд військового (генерального) судді – колегіально чи одноосібно розглядав важливі кримінальні справи у першій інстанції. Вирок міг бути оскаржений у найвищій судовій установі – у кошового отамана;

г) курінний суд або суд курінного отамана – суд другої інстанції, розглядав апеляційні справи з паланкового суду;

д) паланковий суд або суд паланкового полковника – компетенція суду поширювалася на територію паланки, яку очолював паланковий полковник, він же голова суду. Розглядалися справи про злочини, за які передбачалися незначні покарання.

Кошовий отаман очолював цивільну, військову та духовну владу на Січі. Його влада була обмеженою, він підпорядковувався Раді, яка його обирала. Кошовий отаман затверджував судові вирoki, від імені Січі вступав у дипломатичні стосунки з іноземними державами, затверджував обраних або призначених козаків на посади, здійснював розподіл земель (паланок) між куренями, вирішував питання прийому козаків до війська.

Кошовий отаман обирався 1 січня на термін 1 рік. Це не означало, що обраний мав обов'язково керувати увесь свій термін. Його могли переобрати в будь-який момент. Але для того, щоб ініціювати переобрання кошового отамана, або будь-якої іншої посадової особи, треба було мати вагомі аргументи. Ними могли бути злочин, незадовільне керівництво громадою та зрада.

Вибори кошового отамана і кошової старшини проходили за складною церемонією, яка формувалася століттями. У стислому викладі вона виглядає таким чином. У визначений день після служби у церкві та обіду запорожці виходили з усіх куренів на майдан. У цей час лунав постріл з гармати, а довиш, що стояв на майдані, починав бити в литаври. Генеральна старшина, а також курінні отамани з клейнодами-символами влади, але без шапок

виходили на майдан за простими козаками. Після складних церемоній відбувалися вибори або перевибори кошового отамана кошової старшини, причому вони нерідко супроводжувалися суперечками та сутичками. Першим обирали кошового отамана, а потім – всю іншу старшину. За звичаєм обраний кошовий отаман мусив двічі відмовлятися від булави і лише за третім разом взяти її до рук.

Таким чином, характерною ознакою суспільного життя козацтва є демократизм. Умови життєдіяльності козацьких поселень як господарсько-військових організацій потребували тісної взаємодії їх членів. Вони були вільні й рівні, а тому лише на принципах вільного демократизму, довіри, взаємоповаги та взаємодопомоги могли будувати свої стосунки. Демократичні засади козацького суспільного устрою зумовлювалися також паростками нових суспільно-економічних відносин – буржуазно-демократичних.

Демократичні засади запорозького козацтва стали основою формування християнської козацької республіки, потребували гнучкого механізму втілення в життя демократичних принципів, високої політичної відповідальності за свої вчинки, глибокого розуміння державотворчих завдань. Характер цієї держави відрізнявся від звичного і відомого в політичній практиці середньовіччя. В той час як провідні європейські країни утверджували в себе абсолютизм нічим не обмеженої монархії, у нас викристалізувалася козацька республіка, що так вражала сучасників підкресленим, послідовним демократизмом. У підсумку, зазначимо, що відзначаючи усі наведені здобутки Запорозької Січі, на наш погляд, не варто аж занадто ідеалізувати так звану «демократичність» республіканської форми правління Запорозької Січі.